

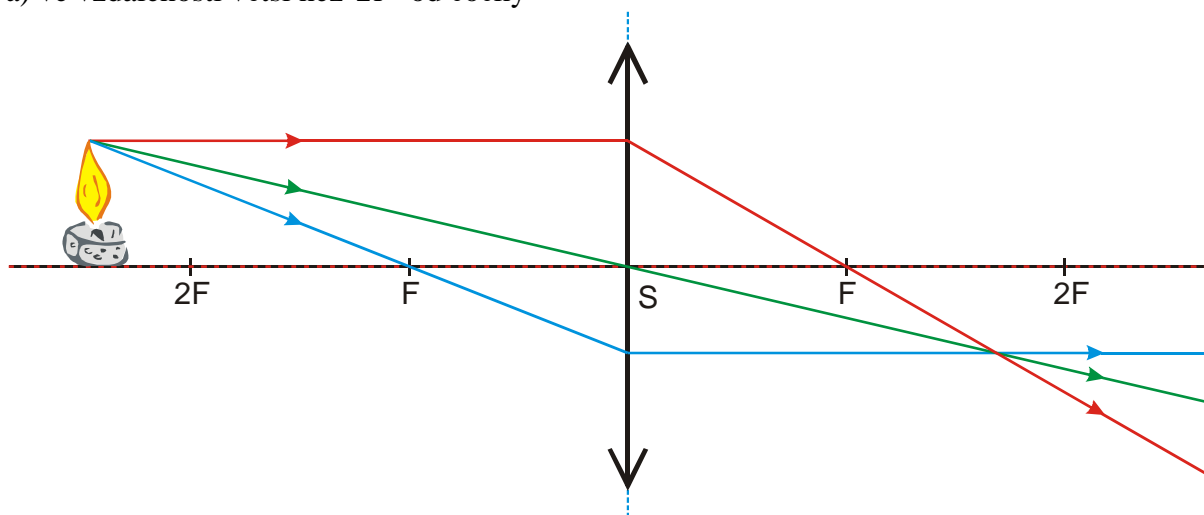
2.1.15 Spojky a rozptylky II

Předpoklady: 020114

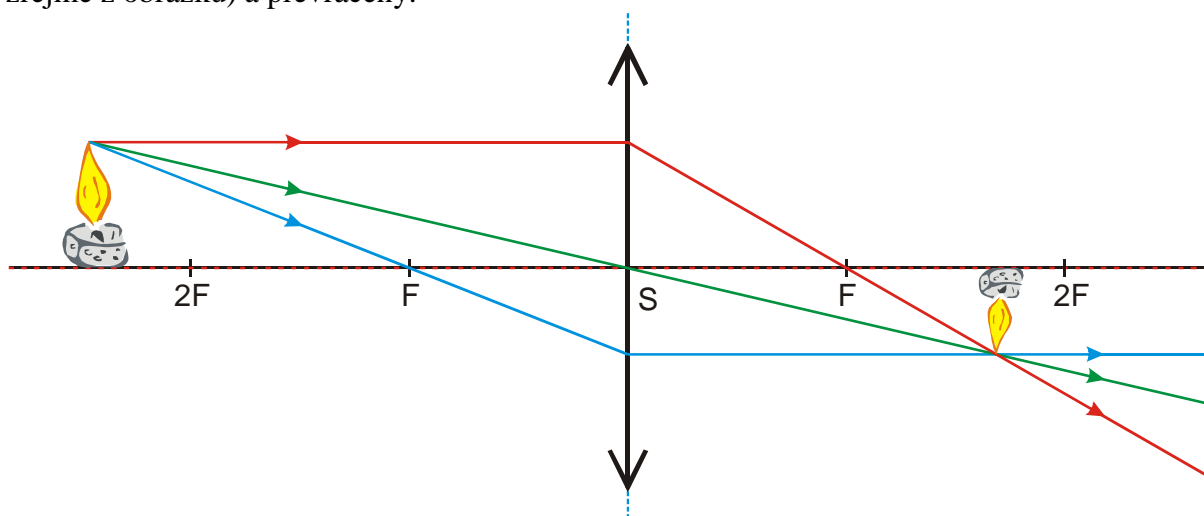
Pomůcky: svíčka, jedna optická sada,

Př. 1: Využij význačné paprsky pro konstrukci obrazu svíčky, která je umístěna:
a) ve vzdálenosti větší než $2F$ od čočky,
b) mezi body F a $2F$,
c) mezi bodem F a čočkou.
V každém případě rozhodni, zda se vytvoří reálné nebo zdánlivý obraz, a navrhní demonstraci pokusu se skutečnou svíčkou a skutečnou spojkou.

a) ve vzdálenosti větší než $2F$ od čočky

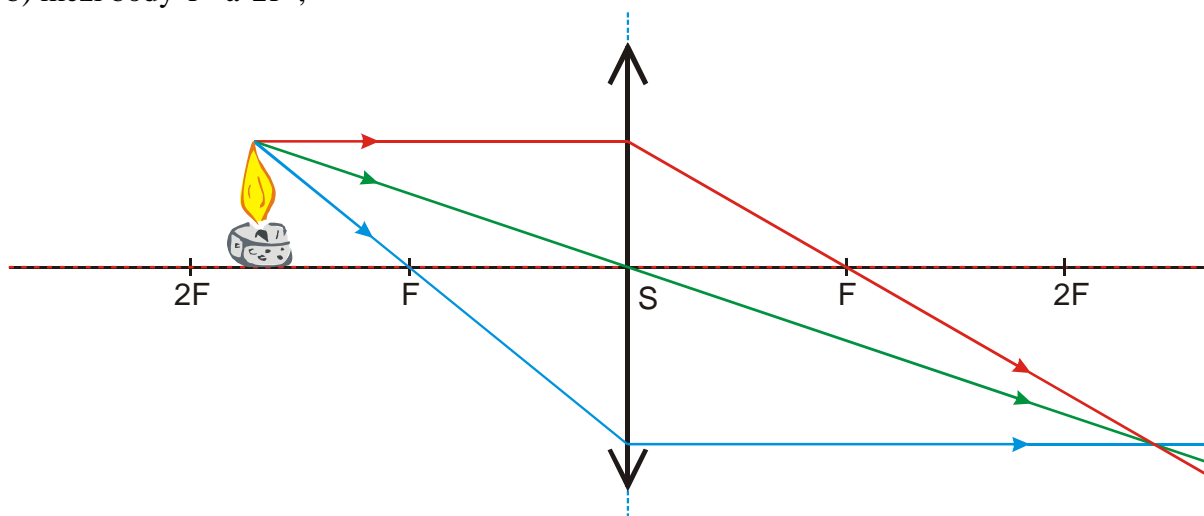

Paprsky vycházející ze špičky plamínku se za čočkou setkají v jenom místě $\Rightarrow$ v místě setkání se vytvoří obraz špičky svíčky. Obraz je skutečný (paprsky se setkají), zmenšený (je zřejmé z obrázku) a převrácený.

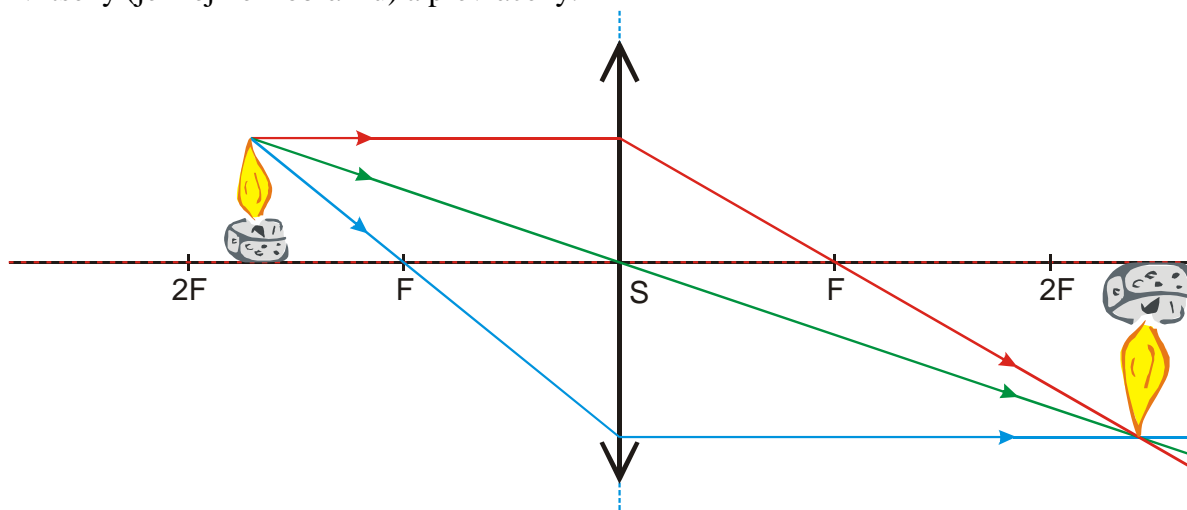

Výsledek ověříme tím, že dáme daleko od svíčky spojku (například u spojky s ohniskovou vzdáleností 25 cm minimálně do vzdálenosti 50 cm) a v menší vzdálenosti (mezi 25 cm a 50 cm), zkusíme na papíře najít její obraz.

b) mezi body F a $2F$,

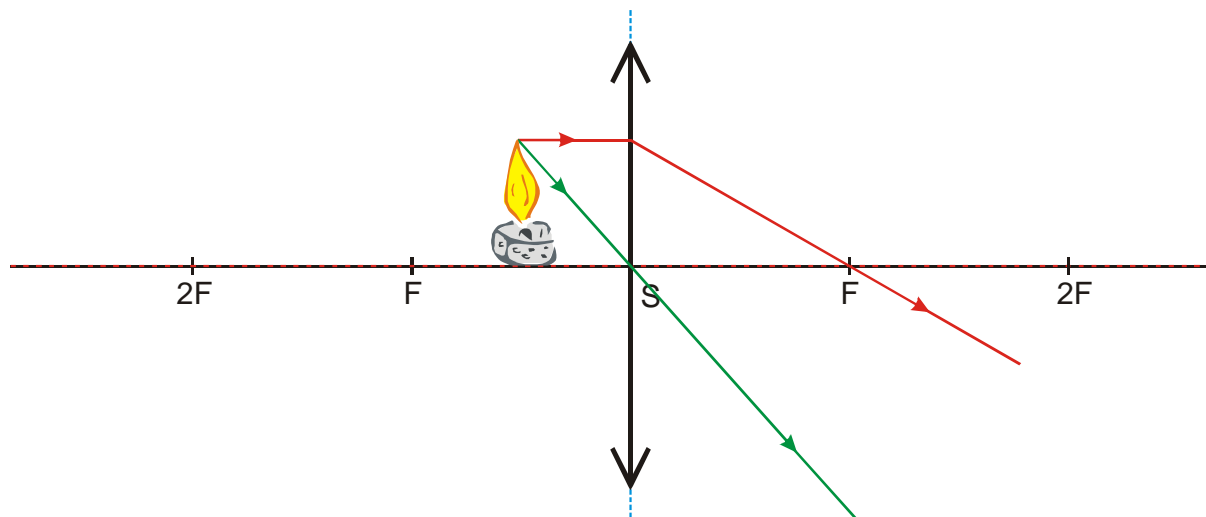

Podobná situace jako v předchozím bodu (paprsky vycházející ze špičky plamínku se za čočkou setkají v jenom místě $\Rightarrow$ v místě setkání se vytvoří obraz špičky svíčky), rozdíly: paprsky se setkají dále od spojky i dále od osy $\Rightarrow$ obraz je skutečný (paprsky se setkají), zvětšený (je zřejmé z obrázku) a převrácený.

Výsledek ověříme tím, že dáme v odpovídající vzdálenosti svíčky spojku (například u spojky s ohniskovou vzdáleností 25 cm minimálně do vzdálenosti 25 cm, maximálně 50 cm) a v ve větší vzdálenosti (více než 50 cm od spojky), zkusíme na papíře najít její obraz.

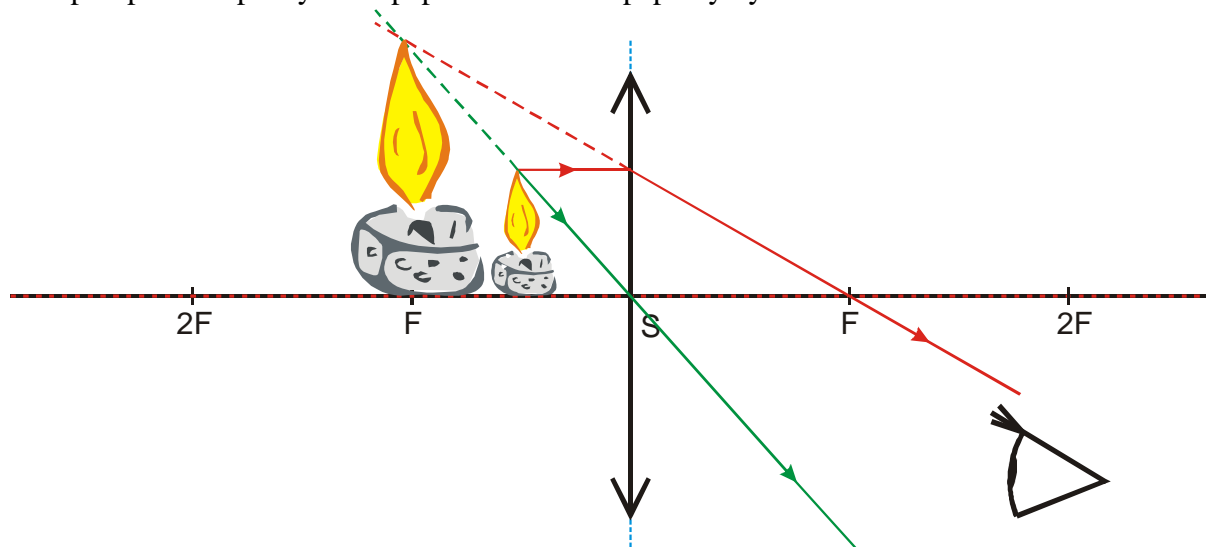
c) mezi bodem F a spojkou

Paprsek procházející středem čočky se s rovnoběžným paprskem po zalomení čočkou nesečká v jenom bodě $\Rightarrow$ čočka za sebou nevytvoří skutečný obraz, který bychom mohli zachytit na papír.

Co se stane, když budou paprsky zalomené čočkou dopadat do našeho oka?

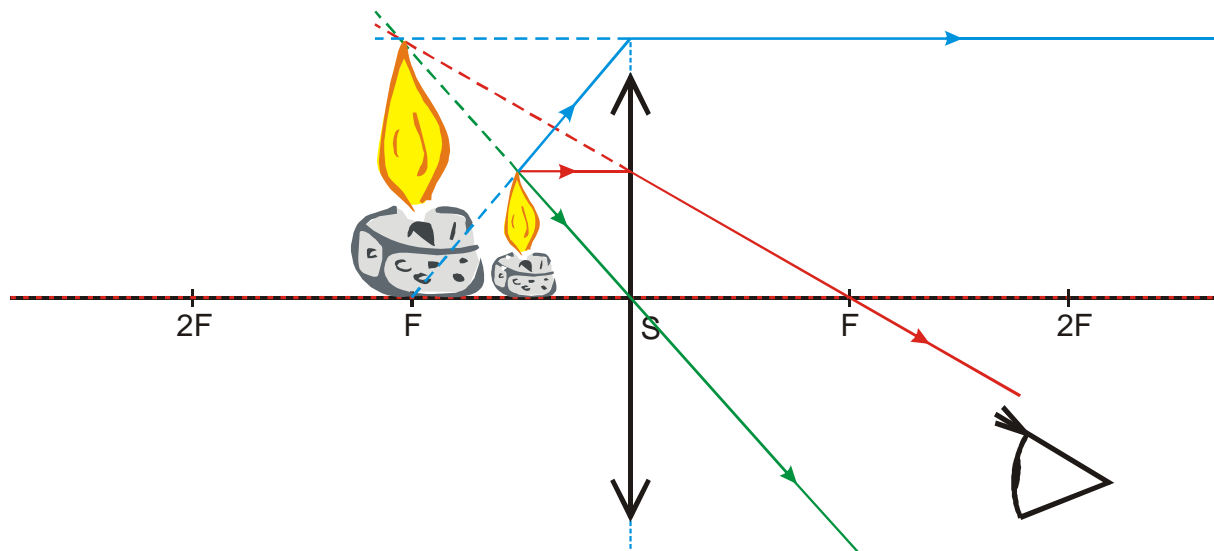
Oko předpokládá přímý chod paprsků $\Rightarrow$ uvidí paprsky vycházet z bodu za čočkou.

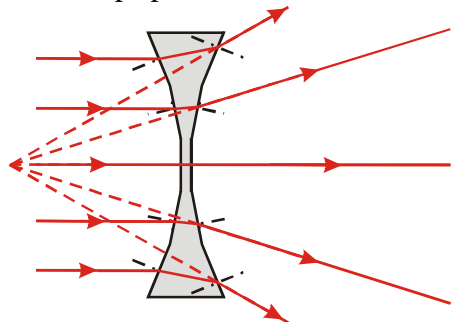
Před čočkou tedy vznikne zdánlivý obraz svíčky (místo odkud zdánlivě vycházejí paprsky zalomené čočkou), který je zvětšený a není převrácený $\Rightarrow$ pokud se budeme přes čočku dívat na předměty, které jsou k ní blíže než ohnisková vzdálenost, uvidíme je zvětšené.

Pokud si uvědomíme, že třetí paprsek používaný k hledání obrazů, nemusí ohniskem procházet, ale musí vycházet ze směru od ohniska, můžeme ho snadno do obrázku dokreslit.

Zjistíme, že po lomu zdánlivě vychází ze stejného místa jako zbývající dva.

Př. 2: Na obrázku je vyřešený a upravený jeden z příkladů z předminulé hodiny. Co obrázek připomíná? Čím se od skutečného předmětu liší? Proč?

Obrázek připomíná rozptylku:

- tvarem,
- lomem paprsků od sebe.

Protažený směr paprsků naznačuje, že se chová obráceně než spojka - rovnoběžné paprsky rozptyluje tak, jako by vycházely z jednoho místa před čočkou.

Od skutečné čočky se liší tím, že je má hrany (čočka se mění plynule).

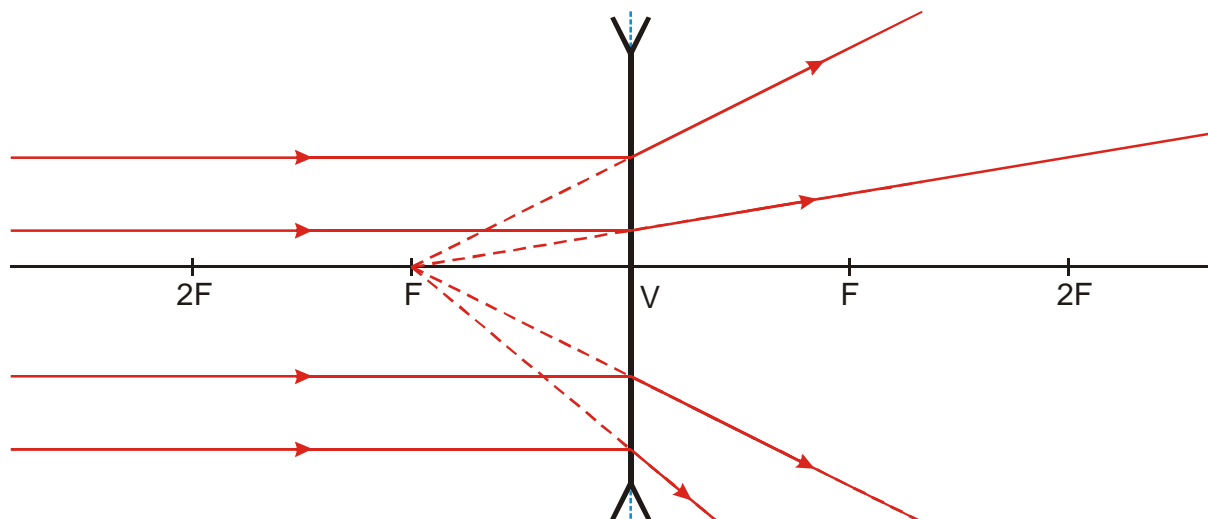
Z obrázku je vidět:

- čím je v místě předmět nakloněnější a tím i širší, tím více paprsky láme,
- paprsky, které letí dál od osy, je třeba více zalomit,

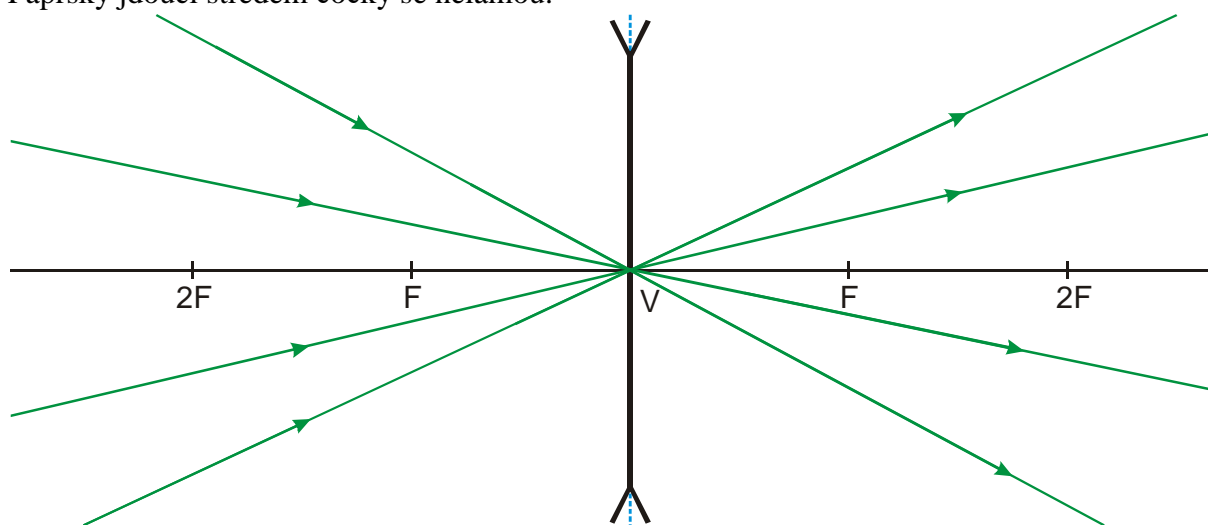
⇒ zakřivení čočky se musí plynule měnit, tak aby dokázala zalomit do ohniska paprsky, jejichž vzdálenost od osy se také plynule mění.

Př. 3: Nakresli obrázky s chodem význačných paprsků u rozptylky.

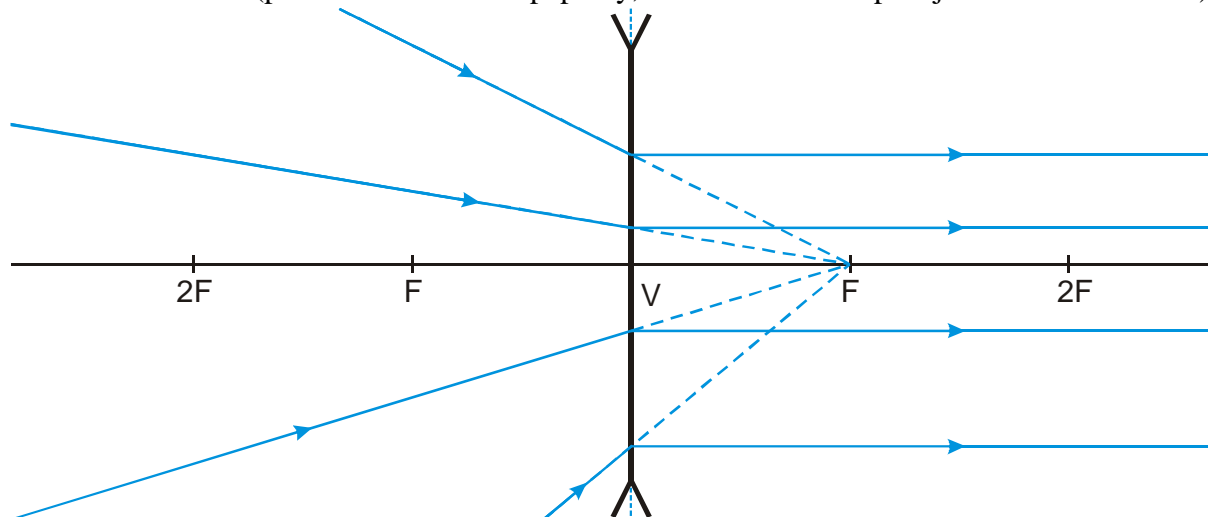
Paprsky dopadající na čočku rovnoběžně s osou se lámou, jako by vycházely z jednoho bodu (ohniska) před čočkou.

Paprsky jdoucí středem čočky se nelámou.

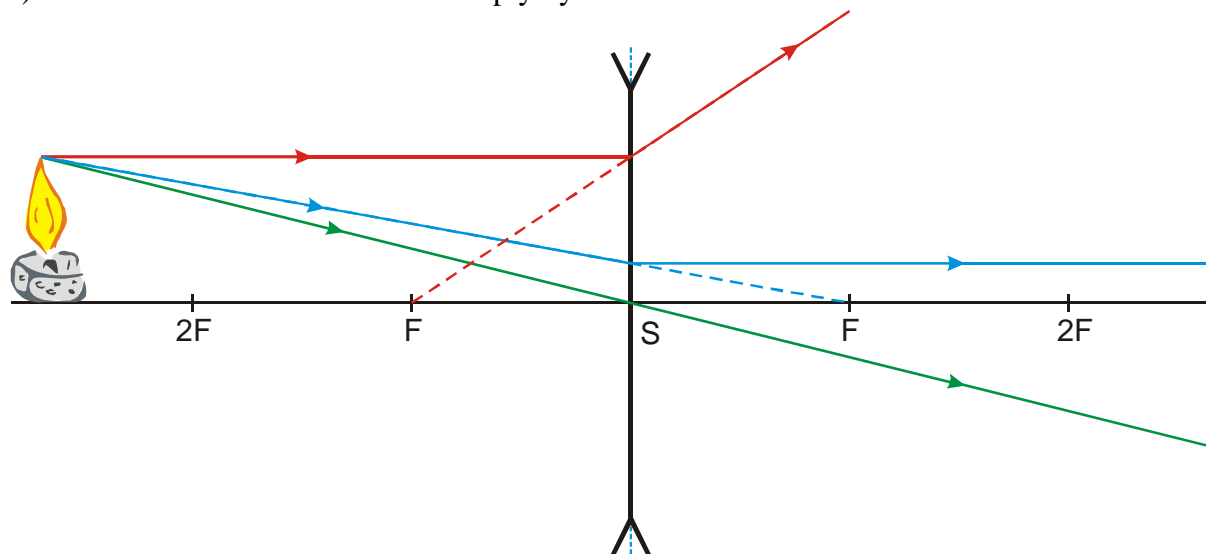
Paprsky, které dopadají na čočku tak, že by se setkaly v ohnisku za čočkou, se lámou rovnoběžně s osou (převrácená situace s paprsky, které na čočku dopadají rovnoběžně s osou).

- Př. 4:** Využij význačné paprsky pro konstrukci obrazu svíčky, která je umístěna:
- a) ve vzdálenosti větší než $2F$ od rozptylky,
  - b) mezi body F a $2F$,
  - c) mezi bodem F a rozptylkou.

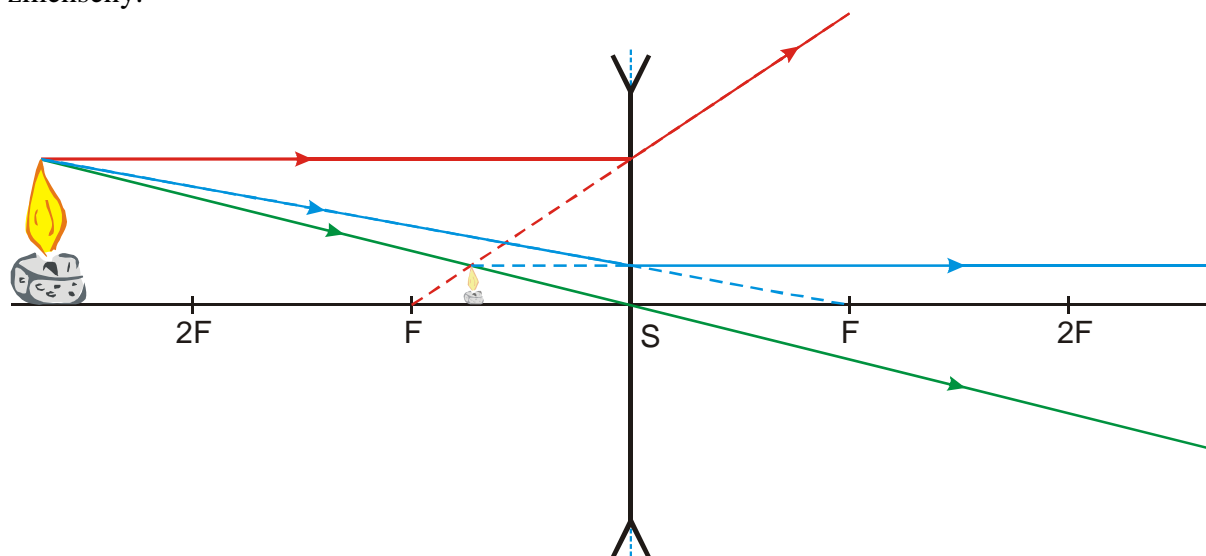
V každém případě rozhodni, zda se vytvoří reálný nebo zdánlivý obraz, a navrhní demonstraci pokusu se skutečnou svíčkou a skutečnou rozptylkou.

a) ve vzdálenosti větší než $2F$ od rozptylky

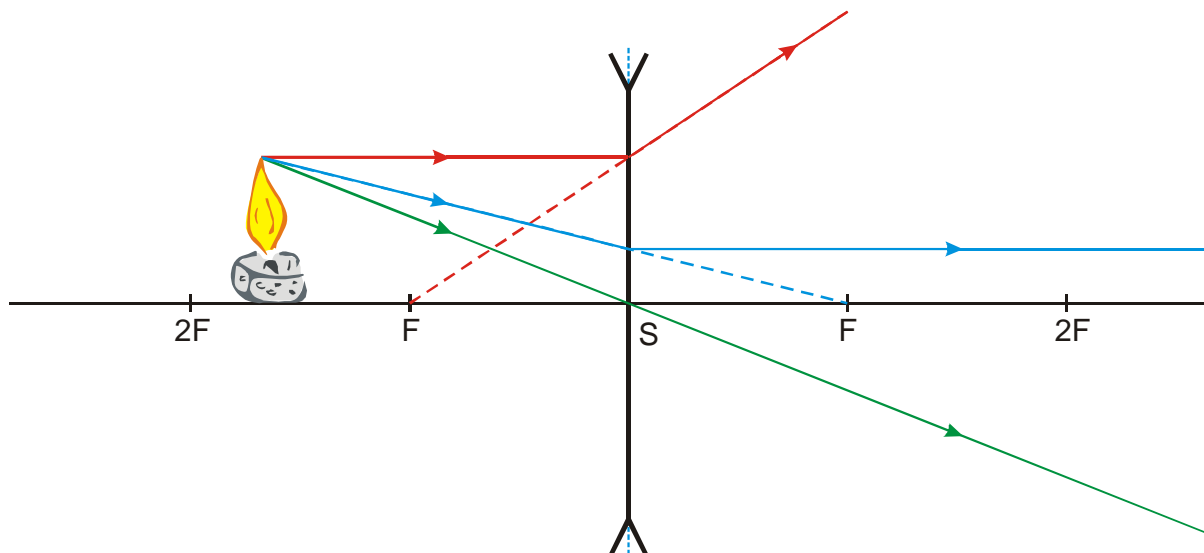
Paprsky se za čočkou nikde neseťkávají $\Rightarrow$ nevzniká reálný obraz.

Při ohledu na svíčku přes čočku vidíme paprsky vycházet z jiného místa než, ze kterého ve skutečnosti vycházejí $\Rightarrow$ před čočkou vzniká zdánlivý obraz, který je nepřevrácený a zmenšený.

Výsledek si můžeme ověřit tím, že se přes čočku podíváme na vzdálenější předmět (měli bychom ho vidět zmenšeně a nepřevráceně).

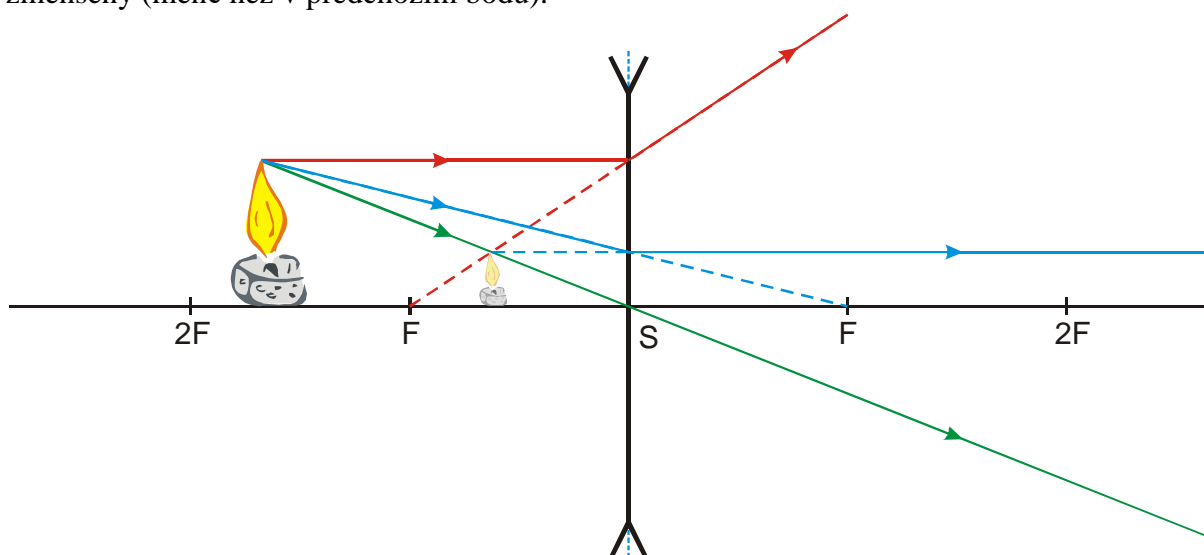
b) mezi body F a $2F$

Podobná situace jako v předchozím bodu.

Paprsky se za čočkou nikde neseťkávají $\Rightarrow$ nevzniká reálný obraz.

Při ohledu na svíčku přes čočku vidíme paprsky vycházet z jiného místa než, ze kterého ve skutečnosti vycházejí $\Rightarrow$ před čočkou vzniká zdánlivý obraz, který je nepřevrácený a zmenšený (méně než v předchozím bodu).

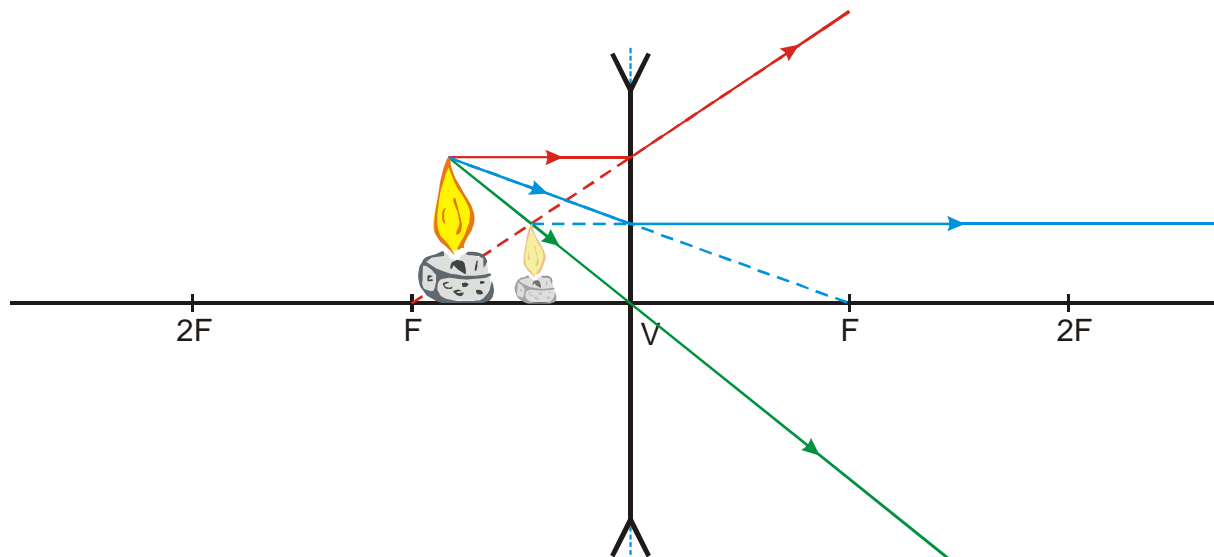
Výsledek si můžeme ověřit tím, že se přes čočku podíváme na vzdálenější předmět (měli bychom ho vidět zmenšeně a nepřevráceně).

c) mezi bodem F a rozptylkou

Podobná situace jako v předchozím bodech.

Paprsky se za čočkou nikde neseťkávají $\Rightarrow$ nevzniká reálný obraz.

Při ohledu na svíčku přes čočku vidíme paprsky vycházet z jiného místa než, ze kterého ve skutečnosti vycházejí $\Rightarrow$ před čočkou vzniká zdánlivý obraz, který je nepřevrácený a zmenšený (méně než v předchozím bodu). Výsledek si můžeme ověřit tím, že se přes čočku podíváme na vzdálenější předmět (měli bychom ho vidět zmenšeně a nepřevráceně).

Př. 5: Projdi si výsledky z této a minulé hodiny. Jaké druhy obrazů a kdy vytváří spojka? Jaké rozptylka? Která druh zrcadel funguje podobně jako spojky? Který se naopak podobá rozptylkám?

Spojka: tři druhy obrazů:

- zmenšený, převrácený, reálný za čočkou, pokud je předmět ve větší vzdálenosti než $2F$,
- zvětšený, převrácený, reálný za čočkou, pokud je předmět ve větší vzdálenosti než F a menší vzdálenost než $2F$,
- zvětšený, nepřevrácený, zdánlivý před čočkou, pokud je předmět v menší vzdálenosti než F

⇒ spojka funguje podobně jako duté zrcadlo (v obou případech jde o spojování paprsků).

Rozptylka: jeden druh obrazů:

- zmenšený, nepřevrácený, zdánlivý před čočkou, v libovolné vzdálenosti před čočkou.

⇒ rozptylka funguje podobně jako vypuklé zrcadlo (v obou případech jde o rozptylování paprsků).

Žáci přinesou příště: plochá baterie (nekupovat, vzít pouze, pokud je doma k dispozici).

Shrnutí: Spojka se chová podobně jako duté zrcadlo, rozptylka je funkcí podobná vypuklému zrcadlu.